

UDK 821.512.161(497).09(049.3)

Primljeno: 27. 09. 2024.

Stručni rad

Professional paper

Alena Čatović

PRVI SVEOBUH VATAN PRISTUP IZUČAVANJU KNJIŽEVNOSTI NA OSMANSKOM TURSKOM JEZIKU U ZEMLJAMA BALKANA

**(Mustafa İsen, Tuba Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi –
Başlangıcından Günümüze Kadar*, Türkiye Maarif Vakfı, Tiran
New York Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2023)**

Stoljeća osmanske vladavine ostavila su značajan trag u kulturnom životu Balkana, prevashodno zato što su se pismenost, obrazovanje i književnost tog prostora u velikoj mjeri razvijali na zvaničnom jeziku Carstva. Iako je do sada o književnoj baštini na osmanskome turskom jeziku pojedinih država i naroda Balkana objavljen značajan broj naučnih radova i knjiga, *Historija turske književnosti na Balkanu-od svojih početaka do danas (Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi – Başlangıcından Günümüze Kadar)* prva je studija koja nudi sveobuhvatan pristup izučavanju razvoja te književnosti od 15. stoljeća do danas. Kada je riječ o savremenoj turskoj književnosti, autori u odnosu na ostale balkanske zemlje razlikuju Bugarsku, Grčku, Kosovo, Rumuniju i Sjevernu Makedoniju kao područja gdje je još uvijek prisutno domicilno tursko stanovništvo koje u većoj ili manjoj mjeri učestvuje u književnom stvaranju na svom maternjem jeziku.

Studiju otvara poglavlje pod naslovom “Balkan i Turci” (“Balkanlar ve Türkler”), posvećeno predstavljanju geografskog položaja i historije Balkana s posebnim osvrtom na osmanska osvajanja koja su se odrazila na procese islamizacije, urbanizacije, razvoja ekonomije, kulture, obrazovanja te konačno jezika i književnosti. Navedene okolnosti utjecale su na to da je na području Balkana stasao

značajan broj stvaralaca koji su pisali na osmanskom turskom jeziku, a čiji su tačan broj i porijeklo İsen i Durmuş nastojali utvrditi na osnovu dostupnih izvora. Rezultate svojih istraživanja zorno su predstavili na grafikonima s brojčanom zastupljenošću književnih stvaralaca prema pojedinim gradovima i stoljećima u balkanskim zemljama (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Kosovo, Mađarska, Rumunija, Sjeverna Makedonija i Srbija). Zahvaljujući takvom prikazu rasprostranjenosti književne baštine na osmanskome turskom jeziku na području Balkana, već se na prvi pogled može učiti da posebno mjesto zauzima Grčka u kojoj je tokom gotovo šest stoljeća djelovalo čak sedamsto dvadeset i devet pisaca i pjesnika, ali i to da je i u ostalim zemljama Balkana postajao vrlo dinamičan književni život. Uvodno poglavlje završava sa dva potpoglavlja: “Turski jezik na Balkanu nakon Osmanlija” (“Osmanlı Sonrası Balkanlarda Türkçe”) i “Turska književnost na Balkanu danas” (“Günümüzde Balkanlarda Türk Edebiyatı”) u kojima se daje osvrt na kulturne prilike u novijoj historiji balkanskih država te posebna pažnja posvećuje Bugarskoj, Grčkoj, Kosovu, Rumuniji i Sjevernoj Makedoniji kao prostoru gdje se i danas u manjem ili većem opsegu zapaža književno djelovanje na turskom jeziku.

Centralni dio studije čini deset poglavlja u kojima su pojedinačno predstavljene književnosti na turskom jeziku u balkanskim državama (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Grčka, Kosovo, Mađarska, Rumunija, Sjeverna Makedonija i Srbija). Svako poglavlje slijedi isti metodološki pristup te započinje prikazom historijskih i kulturnih prilika od početka osmanske vladavine u određenoj zemlji da bi se potom fokusiralo na gradove i mjesta iz kojih su potekli ili u njima djelovali pojedini književnici i pjesnici. Dakle, pregled književnog stvaranja dat je prema balkanskim gradovima s posebnim osvrtom na njihov historijski i kulturni razvoj. Također, pažnja je posvećena i osmanskim dužnosnicima (kadije, muderisi, naibi, sandžakbegovi i dr.) koji su počev od 15. stoljeća službovali na području Balkana i istaknuli se svojim djelovanjem na polju književnosti. Autori za svaki grad navode pisce i pjesnike koji su u njima stasali, odnosno pružaju detaljan uvid u njihove biografije i književno stvaralaštvo oslanjajući se mahom na podatke iz pjesničkih tezkira i novijih studija objavljenih u Turskoj. Metodološki pristup koji pjesnike prema mjestu rođenja svrstava u granice savremenih balkanskih država doveo je do toga da su neki autori, u historiji književnosti poznati pod atributom zavičajnog porijekla jedne, svrstani u kulturno nasljeđe neke druge države. Tako je, na primjer, pjesnik, u literaturi poznat kao Bosnali Sabit na osnovu svog mjesta rođenja, odnosno grada Užica, nekadašnjeg dijela Bosanskog ejaleta, u knjizi obra-

den u poglavlju “Turska književnost u Srbiji” (“Sırbistan’da Türk Edebiyatı”). Metodologija koju su slijedili İsen i Durmuş, odnosno svrstavanje pjesnika prema zavičajnom kriteriju, osigurala je da se u fokusu nađe razvoj gradova i njihovog kulturnog života u osmansko doba, a ne nacionalne granice savremenih balkanskih država. Zahvaljujući tome čitatelji imaju priliku doći do dragocjenih podataka o društveno-historijskim prilikama i književnom djelovanju u pojedinim, danas često zanemarenim gradskim sredinama Balkana.

Kada je riječ o poglavlju posvećenom Bosni i Hercegovini, zastupljeni su sljedeći gradovi i mjesta: Sarajevo, Mostar, Prusac (Akhisar), Tuzla, Stolac (Ustulçe), Livno (İhlivne), Gornji Vakuf, Nevesinje (Nevesin), Banja Luka, Blagaj, Varvara (Prozor-Rama), Foča, Travnik, Doboj, Čajniče, Bosanski Novi, Dobrun (Višegrad). Kriterij u redosljedu navođenja i obradi bosanskohercegovačkih sredina bila je brojčana zastupljenost pisaca i pjesnika koji su stvarali na tom području. Stoga na prvo mjesto dolazi Sarajevo sa stotinu i trinaest, potom Mostar sa trideset i šest, a na posljednje Blagaj, Bosanski Novi i Varvara sa po jednim poznatim književnim stvaraoce. Zanimljivo je da se u poglavlju o Bosni i Hercegovini kao zavičaj pjesnika Šejha Mustafe, poznatog pod pseudonimima (mahlas) Gaibî i Gaybî, navodi hrvatski Klis, nekadašnji osmanski sandžak čiji je sandžakbeg stolovao u Livnu. Kao i ostala poglavlja u kojima su predstavljene književnosti na turskom jeziku u balkanskim državama i poglavlje posvećeno Bosni i Hercegovini završava sa dva grafikona, jednim o rasprostranjenosti pisaca i pjesnika po bosanskohercegovačkim gradovima i drugim o njihovoj zastupljenosti po stoljećima. Iz tih grafikona jasno se može uočiti da je 17. stoljeće kao najplodnije razdoblje u razvoju književnosti na osmanskome turskom jeziku iznjedrilo čak devedeset i tri autora.

U Zaključku İsen i Durmuş navode kako su upravo na Balkanu stasala mnoga vodeća imena klasične osmanske književnosti poput Meshija, Hajalija, Tašlidžali Jahje, Mezakije, Sukerije, Sabita, Hatema i dr. čija djela čine trećinu ukupnog osmanskog književnog nasljeđa. Premda se radi o tako značajnom kulturnom blagu, autori zaključuju kako je u većini balkanskih zemlja ono tek površno obrađeno, a kao izuzetak ističu bosanskohercegovačke istraživače koji jedini njeguju posvećen i naučno utemeljen pristup književnoj baštini na osmanskome turskom jeziku.

Knjiga *Historija turske književnosti na Balkanu – od svojih početaka do danas* rezultat je dugogodišnjeg predanog rada vrsnih turkologa koji su značajan dio svojih naučnih istraživanja sprovedli na prostoru Balkana. Navedena studija predstavlja izniman doprinos izučavanju balkanskih književnosti na turskom jeziku, a posebno osmanske književne baštine. S obzirom da *Historija turske književnosti na Balkanu*

– *od svojih početaka do danas* nudi detaljan opis razvoja i kulturnih prilika balkanskih gradova u osmanskome periodu, kao i detaljne podatke o stvaraocima tog područja, nesumnjivo će poslužiti kao referentni izvor i polazna osnova za dalja istraživanja iz oblasti turkologije, osmanistike i historije književnosti u zemljama Balkana.

Adresa autorice
Author's address

Alena Ćatović
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
alenacatovic@yahoo.com